

ВЕНЕЦИАНСКИ И ДУБРОВНИШКИ МОНЕТИ (XIII-XVIII В.) ОТ ФОНДА НА ИМ-ПРОВАДИЯ

Невян МИТЕВ, Драгомир ГЕОРГИЕВ

Във фонда на ИМ-Провадия се съхраняват различни видове монети, които са участвали в паричното обращение в региона през вековете. Целта на настоящото изследване е да се въведат в научно обращение венецианските и дубровнишки емисии от фонда на музея¹. Те са общо 12 бр. и се датират в периода XIII-XVIII век. От тях венецианските монети са 6 екземпляра и се разпределят както следва: 1 грош на дожа Раниери Зено (1253-1268), 1 грош на дожа Лоренцо Тиеполо (1268-1275), грош на Андреа Дандоло (1343-1354), златен дукат на Антонио Гримана (1521-1523), 10 торнези (2 ½ солдини), отсечени през 1611-1619 г. за Кандия (о. Крит) и златно дзекино на Алвизе Мочениго IV (1763-1778) (**табло XLVII 6-15, XLVIII 1-2**).

Венецианските монети навлизат по българските земи през XIII-XIV в. Те представляват част от чуждите емисии, участвали в монетната циркулация през този период. Към настоящия момент не са регистрирани подобни монети от крепостта Овеч. Най-вероятно това се дължи на факта, четвъртината не е добре проучена и добитият нумизматичен материал е оскъден (Митев 2014, 586-596; Лазаров 2001). Макар и в незначително количество, такива екземпляри са открити в близкия до Провадия Шуменски регион (Жекова 2006, 158, № 1462-1463). От столичния град Гърново също произхожда малобройно количество венециански екземпляри. Лимитираното постъпване на венециански емисии по българските земи през този период се обяснява с различните монетни системи, които са използвали двете държави. В българското царство се запазила византийската монетна система, въведена от Алексей I Комнин през 1092 г., където основната парична единица бил златният иперперон с тегло 4,5 г, който представлявал 1/72 от византийската

¹ Изказваме своята благодарност на директора на ИМ-Провадия, г-н Николай Христов, за възможността да публикуваме монетите.

литра (327,45 г). Венецианската монетна система се основавала на сребърната марка с тегло 238,50 г. По-късно Венеция започнала да сече плоски сребърни монети с тегло 2,178 г (Дочев 1994, 162). По-масово тези монети започнали да се употребяват при управлението на Теодор Светослав (1300-1321) и Михаил III Шишман (1323-1330), които също отсичали плоски сребърни емисии. По това време действали и локални монетарници в българските земи, които издавали имитации на венецианските грошове (Дочев 1994, 163).

След падането на България под османска власт венецианските емисии остават едно от основните платежни средства. Италианската република играе основна роля в османските парични и стокови пазари, за което свидетелства силното разпространение на нейните емисии в османската държава. Венецианските златни монети (дукати или дзекини) са сред най-често срещаните емисии на османските пазари (Ибришимова-Петрова, Кръстев 2015, 101-118). Тази теза се потвърждава и от публикуваните тук монети. От общо 6 екземпляра, два са златни.

За нас от изключителен интерес е медната емисия, сечена за херцогство Кандия (дн. о. Крит). Това монетосечене е утвърдено с 3 указа от 15.I.1611 г., 16.VII.1615 г. и 12.III.1619 г. През този период Републиката има 5 различни дожове. Това са Леонардо Дона (1606 – 1612), Марк Антонио Мемо (1612 – 1615), Джовани Бембо (1615-1618), Николо Донато (1618) и Антонио Приули (1618 – 1623). Поради този факт не е възможно да се установи по времето на кой от петимата е отсечена тази монета.

Дубровнишките емисии, които се публикуват в настоящото изследване, са също 6 броя. Те се разпределят по следния начин: грош, сечен в периода 1284-1761 г.², един грош от 1642 г., един и три гроша, отсечени през XVII век и два талера от 1762 и 1768 г. В периода XIII-XIV век дубровнишките емисии са слабо разпространени по българските земи. Затова свидетелства и фактът, че към настоящия момент няма публикувани екземпляри от двете големи крепости в региона – Овеч и Шумен. Въпреки това, най-вероятно тези емисии са били част от паричното обращение по българските земи през този период. Цар Иван Асен II издава Дубровнишката грамота през 1230 г. С този документ той дава право на дубровнишките търговци да търгуват свободно по българските пазари (Даскалова, Райкова 2005, 30). К. Дочев изказва следното твърдение по въпроса за търговските взаимоотношения на българското царство с Венеция и Дубровник: „*Венеция привлякла*

² Поради лошата запазеност на монетата не може да се установи типът на гроша, затова тук даваме целия период, в който се сечат подобни монети (виж CNI 1922, 467-475; Tabl. 30).

и Дубровник за свой посредник в търговията с българското царство. За да улеснят своята търговска дейност в бившите територии на Византия, както и в България, венецианците и дубровничаните започнали да сечат големи количества медни корубести монети по образец на Комниновото монетосечение, а вероятно те имитирали и златните перпери на Ласкаридите и на Палеолозите.“ (Дочев 1994, 162). Авторите на настоящата статия напълно подкрепят становището на Дочев. Именно поради този факт същинските дубровнишки емисии са рядко срещани по българските земи през XIII-XIV век.

През XVI-XVII век Дубровнишката република е един основните търговски партньори на Османската държава (Сакъзов 1930). Дубровнишките емисии от периода на османското владичество са изключително често срещани по българските земи. Те се откриват както като единични находки, така и в съкровищата от това време (Кръстев 2015, 214-216). Интерес предизвиква фактът, че публикуваните тук три гроша са част от колективната находка от османски и западноевропейски монети, открита в местността „Бозлука“, край село Невша през 1966 г. Упоменатото съкровище е публикувано от Л. Лазаров, но въпросната монета не е включена в изследването (Лазаров 1990, 28-44). Най-вероятно това се дължи на факта, че изследователят не е имал информация за този екземпляр.

Макар и да не са придобити при редовни археологически разкопки, публикуваните в настоящото изследване монети са ценен извор за историята на Провадийския регион. Те са носени през годините от различни хора и от различни места. Благодарение на тях може да се проследят, макар и спорадично, видовете венециански и дубровнишки емисии, циркулирали в региона в един дълъг хронологически период от могъществото на българската държава през XIII век – до средата на XVIII век, когато България повече от три века е под османска власт. Известно е, че през периода на османското владичество в Провадия има дубровнишка колония, която извършва търговия с отвъддунавските пазари (Георгиева, Генчев 1999, 150). Със сигурност търговците са използвали като разплащателно средство дубровнишките и венецианските монети.

Бъдещите археологически проучвания в Провадийския регион, както и публикуването на нов нумизматичен материал, ще внесат допълнителна яснота относно циркулацията на различните видове венециански и дубровнишки монети в този географски ареал, а и като цяло в българските земи.

КАТАЛОГ³:*Венеция**Раниери Зено (1253-1268)***Грош**

Л. RA. CENO. S.M. VENETI DVX

Дождът и Св. Марко, насреща, държат помежду си знаме с дълга дръжка.

О. IC-XC.

Исус Христос, седнал на трон, насреща (CNI 1915, 35-39).

1. AR; ИМ-Провадия, инв. № 126. Д. 20.8–19.5 мм. Т. 2.01 г. Монетата е отчупена, донесена от Атанас Николов, с. Славейково (Провадийско).

*Лоренцо Тиело (1268-1275)***Грош**

Л. LA. TEVPL P S. M. VENETI DVX

Св. Марко и дождът, прави, насреща, държат помежду си знаме.

О. IC-XC.

Исус Христос, седнал на трон, насреща (CNI 1915, 39-42).

2. AR; ИМ-Провадия, инв. № 131. Д. 20 мм. Т. 1.80 г. Не е добре запазена, пробита.

*Андреа Дандоло (1343-1354)***Грош**

Л. ANDR DANDVLO S. M. VENETI DVX

Дождът и Св. Марко, прави, насреща, държат помежду си знаме.

О. IC-XC.

Исус Христос, седнал на трон, насреща (CNI 1915, 75).

3. AR; ИМ-Провадия, инв. № 133. Д. 20 мм. Т. 1.96 г. Монетата не е добре запазена, пробита на две места. Намерена през 1970 г. в района на „Ловен дом” гр. Провадия от Милка Кирчева Анастасова, Провадия, ул. „Добриня”, № 21.

*Антонио Гримана (1521-1523)***Дукат**

Л. ANT. GRIMAN SN VENETI DVX

Вляво св. Марко, с нимб, подава знаме на коленичилиия вляво от него дожд.

О. SIT . T. XP DAT Q TV. REGIS. ISTEDVCAT

Исус Христос, с нимб, прав, насреща, в мандорла, благославя с дясната си ръка, а в лявата държи евангелие. Във вътрешната част на мандорлата – 9 петолъчни звезди (CNI 1915, 236).

4. AV; ИМ-Провадия, инв. № 128. Д. 21 мм. Т. 3.46 г. Леко износен екземпляр, има следи от корозионни налепи на опако̀т. Монетата е намерена в изкопа на 2-ро училище гр. Провадия. Донесена е от Ибрям Емеров, ученик във 2-ро училище „Иван Вазов”, гр. Провадия.

*Кандия (Крит)***10 торнези (2 ½ солдини) 1611 – 1619**

Л. Във фас е изобразен крилат лъв на св. Марко. От двете му страни е разположена по 1 роза. Под изображението е номиналът на монетата – Т 10.

О. Орнаментиран надпис. В средата триредов надпис:

„SOL”.

³ Илюстрациите на монетите следват номерацията им в каталога – виж табло ... 1-12.

“DINI”.

„ 2 ½”.

От двете страни са изобразени 2 звезди (SCWC 2008, KM#6).

5. AE; ИМ-Провадия, инв. № 212. Д. 26-28 мм. Т. 4.60 г. На лицето на монетата е поставено числото 725. Предадена от Колю Маринов, с. Добрина, 1966 г.

Алвизе Мочениго IV (1763-1778)

Дзекино

Λ. ALOY MOCENI S. M.VENET. DVX

Вляво св. Марко, с нимб, подава знаме на коленичилият вляво от него дож.

O. SIT. T. XPE. DAT. Q. TV REGIS ISTA DV CA

Исус Христос, с нимб, прав, насреща, в мандорла, благославя с дясната си ръка, а в лявата държи евангелие. Във вътрешната част на мандорлата – 14 петолъчни звезди (CNI 1917, 500).

6. AV; ИМ-Провадия, инв. № 127. Д. 21 мм. Т. 3.47 г. Монетата е пробита. На опакото има следи от наледи. Донесена е от Иван Манолов, с. Добрина (Провадийско).

Дубровник (Рагуза)

Грош

Първи тип

(1284-1372)

Λ. S VL. SIVS. RAG ...

Св. Власий, прав, насреща, с нимб.

O. IC-XC.

Христос, седнал на трон.

7. AR; ИМ-Провадия, инв. № 125. Д. 16 мм. Т. 0.54 г. Монетата е пробита и зле запазена. Донесена е от Рафаил Ямболиев, гр. Провадия (CNI 1922, 467-475).

Грош

Λ. SBLASIVS RAGVSI

Св. Власий, с нимб, прав, насреща, благославя с дясната си ръка. От двете му страни е изписана годината на отсичане – 16 42

O. TVTA SALV

Исус Христос, изправен, насреща (SCWC 2008, KM #5).

8. AR; ИМ-Провадия, инв. № 129. Д. 17-16 мм. Т. 0.51 г. Монетата е пробита и много зле запазена. Донесена от Д. Сапарев, гр. Провадия.

III гроша

Λ. SIV S.

Бюст на св. Власий, надясно.

O. Най-горе е изписан номиналът на монетата III. След това не личи годината на отсичане и изображението. От триредовия надпис се вижда следното: CRO.

TRIP. C.

RAG V (SCWC 2008, KM#4).

9. AR; ИМ-Провадия, инв. № 130. Д. 20-21 мм. Т. 1.34 г. Монетата е пробита и много зле запазена.

Грош

Λ. SBLASIVS RAGVSI

Св. Власий, с нимб, прав, насреща, благославя с дясната си ръка. От двете му страни е изписана годината на отсичане – 16 .2

O. TVTA SALV

Исус Христос, изправен, насреща (SCWC, 2008, KM #5).

10. AR; ИМ-Провадия, инв. № 132. Д. 16 мм. Т. 0.46 г. Монетата не е добре запазена и е отчупена. Намерена на ул. „Скобелев“, № 5, гр. Провадия, през 1971 г. от ученика Ивайлов.

Талер

Λ. ΡΕCΤΟR REI ΡΗΑCΥSIN

Бюст, наляво.

Ο. ΔΥCΑΤ ΕΤ SΕM REIP ΡΗΑG 1762

Коронован герб (SCWC 2013, КМ#18).

11. AR; ИМ-Провадия, инв. № 124. Д. 43 мм. Т. 28 г. Монетата е донесена от Иво Георгиев, гр. Провадия.

Λ. ΡΕCΤΟR REI ΡΗΑCΥSIN

Бюст, наляво.

Ο. ΔΥCΑΤ ΕΤ SΕM REIP ΡΗΑG 1768

Коронован герб (SCWC 2013, КМ#18).

12. AR; ИМ-Провадия, инв. № 123. Д. 40-41 мм. Т. 23 г. Монетата е донесена от Иво Петров, гр. Провадия.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Георгиева, Генчев 1999:** Ц. Георгиева, Н. Генчев. История на България XV–XIX век. Том II. София, 1999.
- Даскалова, Райкова 2005:** А. Даскалова, М. Райкова. Грамоти на българските царе. София, 2005.
- Дочев 1994:** К. Дочев. Монети и парично обръщение в Търново XII–XIV в. Велико Търново, 1992.
- Жекова 2006:** Ж. Жекова. Монети и монетно обръщение в средновековния Шумен. София, 2006.
- Ибришимова-Петрова, Кръстев 2015:** М. Ибришимова-Петрова, К. Кръстев. Монети на република Венеция (XV–XVIII в.) от фонда на Исторически музей „Искра“ – Казанлък. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 11, 2015, 101-118.
- Кръстев 2015:** К. Кръстев. Политически и икономически аспекти на кризата в Османската империя в периода 1585-1648 г. (по нумизматични данни). Шумен, 2015.
- Лазаров 1990:** Л. Лазаров. Колективна монетна находка от с. Невша Провадийско. Нумизматика, 2, 1990, 28 – 44.
- Лазаров 2001:** Л. Лазаров. Данни за монетната циркулация на Провадийската крепост (по материали от Дългополския музей). Нумизматични проучвания и материали. Част 3, 1997 г. (авторска поредица). Велико Търново, 2001.
- Митев 2014:** Н. Митев. Монети и монетна циркулация в средновековния Овеч (491-1388) – В: България в световното културно наследство. Шумен, 2014, 586-596.
- Сакъзов 1930:** И. Сакъзов. Стопанските връзки между Дубровник и българските земи през XVI и XVII столетия. София, 1930.
- CNI 1915:** Corpus Nummorum Italicorum, Vol. VII. Veneto. (Venezia – parte I), Roma, 1915.
- CNI 1917:** Corpus Nummorum Italicorum, Vol. VIII. Veneto. (Venezia – parte II), Roma, 1917.
- CNI 1922:** Corpus Nummorum Italicorum, Vol. VI. Veneto. (zecche minori), Dalmazia-Albania, Roma, 1922.

SCWC 2008: Standard Catalog of World Coins. Seventeenth century, 1601-1700. Krause Publications, 2008.

SCWC 2013: Standard Catalog of World Coins. Eighteenth century, 1701-1800. Krause Publications, 2013.

ТЕКСТ КЪМ ИЛЮСТРАЦИИТЕ:

Табла XLVII 6-15, XLVIII 1-2. Венецианските и дубровнишките емисии от фонда на музея в Провадия.

VENETIAN AND DUBROVNIK COINS (13TH – 18TH C.) FROM THE DEPOT OF MUSEUM OF HISTORY – PROVADIA

Nevyan Mitev, Dragomir Georgiev
(*Summary*)

The depot of the Museum of History in Provadia houses various kinds of coins that have been involved in the money circulation in the area over the centuries. The goal of the work here presented is to introduce the Venetian and Dubrovnik coins from the Museum depot. They are 12 in total dating from the 13th – 18th c. The Venetian pieces are 6 in number distributed as follows: one Grosch of Doge Reniero Zeno (1253-1268), one Grosch of Doge Lorenzo Tiepolo (1268-1275), one Grosch of Andrea Dandolo (1343-1354), a golden ducat of Antonio Grimani (1521-1523), 10 tornesi (2 ½ soldini) struck in 1611 – 1619 for Candia (Crete Island) and a golden decimo of Alvise Mocenigo IV (1763-1778).

Although not discovered during regular archaeological excavations, the coins here presented are a valuable source of history of Provadia region. They have been brought over the years by different people and from different places. Thanks to them we can trace, albeit sporadically, the kinds of Venetian and Dubrovnik emissions circulating in the region in the course of a long chronological period of the power of the Bulgarian state from the 13th – to the mid 18th c., when Bulgaria was already three centuries under Ottoman rule. It is well known that during the Ottoman domination there was a Dubrovnik colony in Provadia trading with the lands beyond the Danube. Sure merchants have paid with Dubrovnik and Venetian coins.

The future archaeological research in Provadia region as well as the publication of new numismatic material will add extra clarity about the circulation of various Venetian and Dubrovnik coins in this geographical area and over the Bulgarian territories in general.